

Dossier dels pobles de la Rectoria d'Orba a Ondara

Orba

El poble està situat en una vall longitudinal que recorre el [riu Girona](#), la [Rectoria de la Marina Alta](#). La zona septentrional del terme municipal és plana, caracteritzada pels terrenys d'al·luvió del Girona i el Trullens, mentre que al sud es troben les muntanyes del Migdia, la Solana i el [Seguili](#).
2232 habitants

Història

Orba (de l'àrab *Ur-Obia* el significat del qual és '**lloc on brolla l'aigua des de la muntanya**') és un poble amb un passat [morisc](#) important que podem percebre encara hui a través de la seua artesanía de fang o de l'estructura agrària. Un nucli amb una clara situació estratègica, comunica l'interior de la Marina Alta amb Pego i els pobles de la Rectoria amb la Vall de Laguar.

Té un origen prehistòric, molt probablement el d'un assentament [iber](#). Arran de de la [invasió musulmana](#) al segle VIII, es va assentar a Orba un poble d'origen [barbaresc](#) del grup dels Masmuda — la tribu d'Auraba, provinent del [nord d'Àfrica](#)— que es consolidà com a una important població amb una economia creixent basada en l'agricultura i en l'[artesanía](#).

A mitjans del segle XIII, el rei [Jaume I el Conqueridor](#) (Montpeller 1208 - [València](#) 1276), [rei d'Aragó](#), de [València](#) i de [Mallorca](#), [comte de Barcelona](#) i d'[Urgell](#), i [senyor de Montpeller](#) (1213-1276), va arrabassar les terres valencianes al cabdill [Al-Azraq](#) ('el d'ulls blaus') i les vinculà a la [Corona d'Aragó](#).

Orba fou inclosa a la baronia de Pego i poc després cedida a l'infant [Pere de Ribagorça](#), fill de [Jaume II el Just](#). També passà a mans d'[Hug de Cardona](#), [Vidal de Vilanova](#) i, més tard, l'any 1476, fou venuda als [comtes d'Oliva](#). Mitjançant entroncaments familiars, els [ducs de Gandia](#), vinculats amb els [Borja](#) i, finalment, els ducs d'[Osuna](#), retingueren també el poble en el seu poder.

En 1609, Orba tan sols comptava amb 70 cases segons el [cens de Caracena](#). Després del decret d'[expulsió dels moriscos](#) promulgat per [Felip III de Castella](#), que trobà en el [Regne de València](#) la seua última resistència, el poble quedà completament deshabitat. Després de repetides instàncies sobre la necessitat de repoblar, el 9 de juliol de 1611 se signaren els capítols de la Carta de Població. Veïns de [Pego](#) i [Murla](#) s'encarregaren de la primera repoblació, mentre que la segona fou per part de gent provinent de [Mallorca](#). L'any 1787 tenia un cens de 550 habitants, que augmentaren als 1255 de l'any 1860.[1]

A mitjans del segle XIX, i després de llargs litigis, Orba fou desvinculada del [senyoriu de Gandia](#). Va desenvolupar a finals d'aquest segle el cultiu de la morera, però en entrar en declivi el sector, començà l'emigració de molta població orbera cap a colònies franceses o la mateixa [França](#) o [Alemanya](#) en busca de treball. No fou fins ben entrada la dècada dels 60, amb l'auge del sector turístic i l'aparició i consolidació de la indústria de marroquineria, que la població d'Orba augmentà. Tanmateix, en la dècada dels 80 la marroquineria orbera entrà en crisi, molts treballadors perderen la faena i passaren a dedicar-se al sector de la construcció, que va passar a ocupar la gran majoria del poble d'Orba a finals del segle XX i principi del segle XXI.

Monuments i llocs d'interés

El Castellet. És una fortalesa cristiana en ruïnes, construïda a finals del segle XIII, sobre la muntanya que rep el mateix nom.

•**Casa Senyoria (XVI).** Construïda en l'últim terç del segle XVI pels [comtes d'Oliva](#), fou pensada originàriament per a residència dels batles i, amb el temps, passà al servei dels arrendadors dels drets dominicals. La conformaren fins al primer terç del segle XIX diverses estances, graners, estables, almàssera i fins i tot presó, els vestigis del qual encara podem observar. S'ubicà, a més a més, la primera posada per a viants que va establir el [duc de Gandia](#) l'any 1770.

•**Barranc de Fontilles.** Es troba al peu del Castellet i del [Cavall Verd](#) on es va construir un dic per tal de recarregar els aqüífers i, posteriorment, s'hi han fet una sèrie d'actuacions per crear l'àrea recreativa.

•**Església parroquial (XIX).** Suposadament edificada sobre el solar de l'antiga [mesquita](#), fou lleugerament reformada a mitjans del segle XIX, encara que l'aspecte que presenta actualment es deu més aviat a les obres de restauració i ampliació que es dugueren a terme l'any 1917, quan el pintor [Carlos Ruano Llopis](#), natural d'Orba, decorà el seu interior. De planta basilical amb tres [naus](#) i una sola porta, l'edifici presenta dues capelles entre [contraforts](#) a cada costat de la porta principal i diversos altars que es manifesten per les dues parets laterals fins a arribar al [presbiteri](#) de planta rectangular, diferent de la gran majoria d'esglésies valencianes, on s'alça l'altar major. El sostre, una [volta de canó](#) lluada, presenta diverses [llunetes](#) amb xicotets finestrals de colors. Cal destacar el frontó de l'altar major que, amb el títol de *La Profecia d'Abraham*, va aconseguir salvar-se en 1936.

•**Torre campanar (XIX).** Construït a mitjans del segle XIX, és de base quadrada i combina els [carreus](#) de pedra calcària dels cantons amb la tosca groguenca del cos més alt. La forma constructiva és molt semblant a la que presentava el primitiu projecte de la presa del [pantà d'Ísbert](#) de 1876, redactat per en Toribio Iscar Sáez i possiblement autor de la torre. Tres campanes alberga l'últim cos que, per ordre d'antiguitat es fan dir *Sant Tomàs de Vilanova* la més grossa, de 729 kg i col·locada l'any 1917, *Nativitat del Senyor* la menuda, de 198 kg i col·locada en 1941, i *la mitjana*, regalada a la parròquia l'any 1978 per en Àngel Martínez Domènech, de 422 kg.

•**Creu floral.** Realitzada pel picapedrer Lorenzo Torrens Reig, es posà en 1902 substituint a la primera i més antiga, de fusta, que s'alçava en l'entrada nord del poble. Fou destruïda l'any 1936, però pogué ser reconstruïda més tard per Pedro Llopis Torrent amb les mateixes pedres llevat del braç superior que havia quedat seriosament danyat.

•**Font de dalt (1925).** També coneguda amb el nom de Font d'Orbeta, fou construïda l'any 1893, però no va ser fins a 1925 quan s'optà per cobrir-la front de les inclemències meteorològiques.

•**Font de baix (1904).** Construïda en 1904, cal destacar el treball de tall de la pedra realitzat per Lorenzo Torrens Reig, d'una composició que intenta imitar l'[estil gòtic](#).

Llocs d'esbarjo

En la darrera dècada, Orba ha anat compensant sensiblement la tradicional falta de [jardins](#), [parcs](#) i zones verdes, i hui dia disposa dels llocs d'esbarjo següents:

•**Parc de l'ermita.** Es troba al costat de l'ermita, és el lloc de reunió i esplai per als xiquets d'Orbeta, compta amb zones verdes i un parc infantil.

•**Passeig de la creu.** Ubicat al final de l'avinguda d'Amèriques, gira entorn la creu floral, compta amb bancs i una zona de parc infantil.

- Parc de Sant Francesc.** S'ubica en l'antiga casa de la senyoreta, amb una superfície de quasi 2000 m2, compta amb parc infantil, pista de mini-futbet, o escenari on desenvolupar activitats culturals, en la part inferior compta amb un aparcament subterrani.
- Zona recreativa de la piscina.** Ubicada en el poliesportiu municipal, compta amb zona de barbacoa, així com parc infantil, és una zona típica per anar a dinar el diumenge, per a molta gent del municipi d'Orba.
- Parc del centre mèdic.** Es troba al final de l'avinguda de l'Alter, molt freqüentat degut a la proximitat a la població d'Orbeta, al centre mèdic i a la llar del jubilat.

Tormos

La població està situada als peus de la [Serra dels Recingles](#).

Història

La història de Tormos es remunta a l'època en què els àrabs van dominar la península.

L'any [1290](#) Tormos era una [alqueria](#), donada de per vida a Jaume de Linars, encara que posteriorment el senyoriu va passar a pertànyer al comte de [Ròtova](#). El [1609](#), amb l'[expulsió dels moriscos](#) quedà pràcticament despoblat.

Habitants 318

Monuments i llocs d'interés

Església parroquial. Data del segle XVIII, es caracteritza per tindre una [espadanya](#) en comptes de [campanar](#). Destaca el seu [retaule](#) major, considerat d'interés artístic. Està dedicada a [Sant Lluís Bertran](#), patró del poble.

- Antiga Almàssera.** Actualment, l'edifici està destinat a centre social o casa de cultura, i allotja també un museu on es pot observar la maquinària amb la qual s'elaborava l'[oli](#) i el [vi](#).
- Els Poets.** És un dels paratges més interessants, situat darrere de la serra de Resingles.

Sagra

Geografia

Situat a la [Marina Alta](#), al peu dels relleus pre-bètics [valencians](#), que arriben a l'altitud màxima de la muntanya Cabal (596 [msnm](#)) i als Recingles, que enllacen amb la Serra del Migdia que ho separa del terme municipal de [Pego](#). Al nord, apareix l'abrupte sector del port de Sagra (camí de Pego), que inclou l'aspra zona de la Foia Roja. Sagra està en un encreuament de camins, en la carretera [Pego-Callosa d'en Sarrià](#), ja que és l'entrada als pobles de la Rectoria i a [Ondara](#).

426 habitants

Història

Antiga alqueria islàmica que va pertànyer a Juan Pérez de Cullera, durant la primera meitat del segle XIII va ser comprada per Eximén Pérez de Tarassona, i confirmada pel Rei en 1249. En 1286 va pertànyer a Pedro Jiménez de Ayerbe, i en 1299 la va obtenir, per donació Raimundo Vilanova.[\[1\]](#)

L'any [1341](#) va ser adquirit per l'[Orde de Sant Jaume](#), que va edificar un palau i va establir l'encomana de Sagra. La carta de cessió de Sagra a l'[orde](#) està escrita en castellà i català (és el primer text on es documenta el [sintagma «llengua catalana»](#)) i signada pel notari valencià Bernat de Soler.[\[2\]](#)

En l'arranjament parroquial de 1535, Sagra va ser annexionada a El Ràfol d'Almunia, i en temps de Sant Joan de Ribera, es va erigir en parròquia, donant-li per annexos el mateix el Ràfol d'Almúnia, Tormos, Benimeli i Sanet i Negrals, explicant llavors amb 16 cases de cristians nous.[\[3\]](#)

Va ser lloc de moriscs (50 focs en 1609), després de l'expulsió dels moriscs va ser repoblada amb gent de Catalunya i Mallorca, segons la carta de poblament definitiva concedida el 5 de març de 1613 (anteriorment, va haver-hi dos intents frustrats el 7 de febrer de 1610 i el 7 de febrer de 1611). Durant l'època foral va pertànyer, administrativament, a la governació de Xàtiva; des de 1707 fins a 1833 va romandre incorporada a la governació-corregiment de Denia.

Monuments i llocs d'interès

- **Església Parroquial de Sant Sebastià màrtir.** Construïda en el segle [xvi](#), per ordre de l'arquebisbe [Joan de Ribera](#) que va manar derrocar la mesquita i dedicar la nova església a [sant Sebastià](#). En aquella època solament estaven construïts el [presbiteri](#), el creuer i el següent tram (S. Francesc i Mare de Déu dels Dolors). Les reformes més importants són de [1850](#) i principis del segle [xx](#), coincidint amb l'erecció com a rectoria en [1852](#) i la creació de la parròquia en [1902](#). L'església és de planta rectangular amb nau central i capelles entre contraforts. En els laterals del presbiteri se situen la capella de la comunió i la sagristia, sobre la qual se situa el cor, al fons del qual trobem el passadís i la porta, actualment tapiada, d'accés al lloc que es deia «la sepultura».
- **Altar major:** Obra del mestre Francesc Oltra, de l'any [1846](#). Posteriorment va ser ampliada amb dos cossos laterals en 1902 formant un conjunt amb nombroses imatges de sants, un total de deu entre talles i llenços, entre els quals s'inclouen la del titular, Sant Sebastià, i els sants patrons, [Abdó i Senén](#).
- **Capella del Santíssim Crist del Consol:** situada en un dels braços del [creuer](#), és el lloc de més altura juntament amb l'Altar Major. La presidix la imatge llavorada pels escultors Rausell i Llorens, damunt de l'*anda* amb què ix en [processó](#) el segon diumenge d'agost. La capella va ser construïda en [1853](#) i reformada a principis de segle.
- **Capella de la Comunió:** Decorada en ocasió de la creació de la parròquia, va ser restaurada l'any [2001](#) amb motiu de la beatificació del que fora pàrroc de Sagra, Fernando García Sendra, la relíquia del qual es troba en la mateixa capella.
- **Campanar:** Construït des de [1810](#) fins a [1858](#) pel mestre Francesc Oltra; va patir una forta reforma en 1997 en canviar-se el coronament original per un de modern, a imitació dels tradicionals [barrocs](#) valencians. S'erigix com a símbol de la vila amb el seu característic [rellotge](#), disposat perpendicularment a la façana, cosa que permet la visió tant des del carrer Major com des de la plaça del País Valencià.

Ajuntament. Situat en la Plaça principal de la vila, va ser inaugurat en [1993](#) pel president de la Generalitat En [Joan Llerma](#). El nou edifici és fruit de la remodelació duta a terme per l'arquitecte Eduardo Beltrán Ruiz de l'antiga casa de Pompilio Alcaraz, enginyer sagratí, que residia a [Madrid](#). Va ser company en el [servei militar](#) de [Alejandro Lerroux](#), president del govern durant la [II República](#), que va estar llargues temporades retirat de la vida pública en eixa casa. La reforma per a habilitar el consistori va aconseguir conjugar l'antic edifici amb el nou gràcies a uns grans panells de vidre distribuïts per les diferents dependències, a través dels quals es percep la totalitat de l'edifici. La gran quantitat d'obertures en les [façanes](#) fan que l'edifici tinga gran relació amb l'entorn i donen especial vida als carrers més estrets com el carrer de Baix i el de [Joan Fuster](#). A més dels usos propis de l'Ajuntament, també es troben en l'edifici l'aula de lectura, la d'informàtica i el Centre Social.

Pla. de les Fonts

•**Plaça de Les Fonts.** És el principal lloc d'esbarjo de la vila. Hi trobem la Font dels Quatre Xorros, on conflueixen els principals corrents subterranis d'aigua de Sagra, que passa pel [safareig](#) i continua el camí per a regar les [hortes](#) de Sagra, situades en la zona baixa del poble. La plaça està rodejada de [plataners](#) i és el lloc on des de [1985](#) se celebra el dia de les Paelles, en les Festes Patronals. L'aspecte actual és fruit de la remodelació duta a terme en [1992](#) pel mateix arquitecte autor del projecte del nou Ajuntament.

Fonts del Mortit

•**Fonts del Mortit.** Àrea recreativa ubicada a 1,5 km del nucli urbà de Sagra, al voltant d'un barranc. Es tracta d'un passeig a través d'un frondós [paisatge mediterrani](#), encaixonat entre les muntanyes [calcàries](#), on es poden trobar dos fonts: la font de Baix i la font del Mortit. La fertilitat del terreny, afavorida per les pluges abundants que es registren a la zona, dona lloc a una variada gamma de tonalitats de verd. Les instal·lacions de què disposa són barbacoes de pedra, taules amb bancs, abancalaments condicionats amb baranes rústiques de fusta.

El Ràfol d'Almúnia

Geografia

És la capital històrica de la zona de la Marina Alta coneguda com [la Rectoria](#) formada per Sanet i els Negrals, Benimeli, el Ràfol d'Almúnia, Sagra i Tormos.

692 habitants

Història

Té origen àrab, va pertànyer al regne [taifa de Dénia](#) i va passar a la [Corona d'Aragó](#) amb la conquesta de [Jaume I](#), quedant com a senyors de Ràfol, els Murs, després Sapena i posteriorment els Almúnia. En [1535](#) va ser erigida en parròquia amb els annexos de [Benimeli](#), [Sagra](#), [Negrals](#) i Zeneta. Va ser repoblat en [1610](#) després de l'[expulsió dels moriscos](#) per 123 habitants, tenia 26 cases. En [1800](#) tenia 80 cases i 429 habitants i l'església parroquial a Sant Francesc de Paula era servida per un capellà i un beneficiat, de la qual depenien [Benimeli](#), Negrals, Sagra, [Sanet](#) i [Tormos](#), sent el centre de la Rectoria i al segle XVII va ser el centre del [Marquesat de Ràfol d'Almúnia](#).

El 1693, sota el regnat de [Carles II](#), esclatà l'anomenada [Segona Germania](#). Les gents del Rectorat hi van tindre una important intervenció, i del Ràfol va sorgir un dels seus líders indiscutibles, Francesc Garcia, que va ser nomenat síndic general i es va convertir en el cap polític i ideològic.

Monuments

Església Parroquial de Sant Francesc de Paula.

Benimeli

Geografia

El seu terme té 3,5 km², se situa en la serra de [Segària](#) i és el més alt de la serra, la qual atrau nombrosos [senderistes](#).

Es troba a una distància de 94 km de [València](#) i 96 km d'[Alacant](#) i 14 km de [Dénia](#). S'hi accedix per la carretera CV-729, venint des de la [N-332](#) o des de l'autopista A-7 cal prendre l'eixida d'Ondara.

El seu terme municipal limita amb els de [Sanet i els Negrals](#), [el Ràfol d'Almúnia](#), [Tormos](#), [Beniarbeig](#), [Benidoleig](#), [el Verger](#), [Ondara](#) i [Dénia](#).

Història

Les tropes de [Jaume I](#) van conquerir el lloc als [musulmans](#) el 1250; el 1261 el rei va vendre'l al cavaller Bobuet; en 1396 era propietat d'[Arnau Calvet](#) i posteriorment fou comprat per [Enric de Quintavell](#) i [Bernat de Clapers](#). El 1609 tenia més de 200 habitants [moriscos](#) que foren [expulsats](#) i el lloc va quedar despoblat. L'últim titular del senyoriu fou el comte de Cirat.

Llocs i edificis d'interès

Altar major de l'església de sant Andreu

Article principal: [Llista de patrimoni arquitectònic de la Marina Alta](#)

- **Església de sant Andreu.** Data del segle [XVII](#). Amb planta de creu grega, podem contemplar-hi el retaule de l'altar major, presidit per la imatge de [Sant Andreu](#). Una de les capelles laterals està dedicada a l'[Ecce Homo](#), patró del poble de Benimeli. La capella va ser reconstruïda l'any 1920 i coberta amb una [cúpula](#). L'edifici ha sigut restaurat recentment.
- **Mirador de Segària.** Escasses deixalles d'un petit [castell](#) que s'aixeca sobre el penyal de la Cadireta del Moro. Les dues úniques construccions defensives es troben en els dos possibles accessos, un és una garita, i l'altra és un fortí de pedra i material de [calç](#). Al centre, hi ha a més una gran cisterna d'argamassa, la funció era la de reserva d'aigua per a necessitats humanes, quan la població de la vall havia d'acollir-se a este refugi. Segurament va ser abandonat al principi de la reconquesta i el seu estat actual és de ruïna absoluta, fins i tot s'aprofita per a usos ramaders.

- Calvari**. Situat a la part alta del poble, va ser construït per persones voluntàries de Benimeli, en substitució de l'antic, que estava en ruïnes i no tenia el mateix itinerari que l'actual.
- Casa del senyor**. Situada al carrer del mateix nom, conserva restes de l'antic palauet àrab i del que va ser la casa del senyor de Benimeli. Encara es pot apreciar l'antiga torre.
- Cova de la senyora**. Es troba a la serra de Segària, sota el Tossal Devesa. El nom es deu al fet que en l'any 1834 va anar a refugiar-se a Benimeli procedent de Saragossa la senyora Dionisia Torres García de Navasqües, a causa de la segona epidèmia colèrica. Dionisia es va refugiar en la cova, on va ser atesa per una família del poble, i va morir allí el 6 novembre 1834.
- Font de Català**. Situada a la serra de Segària, la font de Català data del segle X aproximadament. Consta d'una pica de pedra picada i una teula per on surt l'aigua, que és molt dura i fresca.
- Font de Ramon**
- Font del Campillo**. Situada a la part mitjana de la serra de Segària, l'aigua que brolla és una barreja de l'aigua de la font de Català que es filtra per les roques, i d'"aigua molles" que són freqüents a la serra. Data del segle X, i antigament era utilitzada com a abeurador de bestiar, doncs just per allà passa un antic assagador. Naix d'un marge de pedres i té una pica estreta i allargada per poder beure els animals.

Senet i Negrals

Geografia

Està situat al repeu d'un dels vessants de la [Serra de Segària](#), a la subcomarca anomenada [la Rectoria](#), amb clima temperat i a 10 km de la platja. Es troba a 82 [msnm](#), té una densitat poblacional de 152,56 hab/km² i una extensió territorial de 3,9 km². Limita amb els termes municipals de [Beniarbeig](#), [Benidoleig](#), [Benimeli](#) i [Tormos](#).

Història

En èpoques prehistòriques tota la vall constituir una marjal que s'inundava a les èpoques plujoses. A l'estiu les zones menys profundes s'assecaven, i l'herba fresca alimentava als remugants, [cérvols](#), gaseles, daines, cabirols i cavalls que servien d'aliment als grans felins que habitaven la zona, especialment el lleó. L'home del [paleolític](#), i posteriorment del [Neolític](#), va aprofitar la riquesa del lloc i es va assentar en les nombroses coves que l'envolten, com ara la [Cova del Colom](#), la [Cova del Corb](#), la [Cova de les Calaveres](#), etc.

Tot i que el municipi del Sanet és bastant posterior, hi ha proves d'assentaments humans des de temps molt primerencs. Al cim de la serra de Segària es troben les restes d'un antic poblat iber, probablement [edetà](#), del [segle VI aC](#) (SAGVNTVM (PLAVER), 36, 2004: 61 - 75).

El 1997 es va descobrir al terme municipal de Sanet una placa funerària [opistògrafa](#) d'origen romà datada al [segle I](#) en la qual es pot llegir: D(is) M(anibus) s [(acrum)] / Nom[as] / h(ic) ia[et] / s(it) t(ibi) t(erra) [(euis)].^[1] Els assentaments romans a la zona van ser abundants, sent el més important el de [Dianium](#) ([Dénia](#)).

La serra de Segària, als vessants de la qual es troba el poble de Sanet, és rica en restes arqueològiques. A més del poblat iber són importants les restes de la [Cova Bolumini](#), les restes de les terrasses dels àrabs i les restes del que va ser la sumptuosa casa del príncep àrab Abd-El-Melichi Almuzafar, coneguts com *La Cadireta del Rei Moro*. Es tracta d'un castell que en època cristiana va ser administrat des de 1257 per En Carròs, senyor de [Rebollet](#). Es va considerar un bastió important contra els insurrectes moriscos de l'època d'[Al-Àzraq](#), perquè va ser un dels castells que [Jaume I](#) va ordenar que fos avituallat convenientment en previsió d'un atac moro.^[2]

Com a curiositat cal destacar que el primer registre escrit del terme "[llengua catalana](#)" es troba en el document de cessió dels llocs de Sagra i Sanet a l'[Orde de Sant Jaume](#), signat pel notari Bernat Soler el [17 de setembre](#) de [1341](#) (Arxiu Històric Nacional, Ordes Militars, Uclés, Sagra i Sanet, carpeta 307, núm. 6).

El [1570](#) va ser adquirit el *Lloc de Negrals* per D. Lorenzo Merita, primer senyor de Merita, durant el regnat de [Felip II](#).

L'[expulsió dels moriscos](#) va afectar enormement l'estatus dels que, aleshores, era pobles independents. Com a conseqüència de la disposició de les Corts de [1626](#), Negrals va perdre la seua condició de poble. En el mandat s'establia que els pobles afectats per l'expulsió dels moriscos que no aconseguiren atraure suficients repobladors perdrien la seua condició de municipis. Per això els senyors Pascual, gentilhòmens d'[Oliva](#) als quals pertanyia el poble des d'antic, van perdre les competències jurisdiccionals a favor del marquès de Dénia.[\[3\]](#) A diferència del que passà amb els Negrals, els pobles de Sagra i Sanet sí que van aconseguir atraure prou repobladors i van poder mantenir el seu estatus. Els cristians vells que els van repoblar provenien de pobles pròxims, com ara [Penàguila](#),[\[4\]](#) [Oliva](#) i [Pego](#), però també de zones més llunyanes com [Catalunya](#) i [Mallorca](#).

En [1834](#) es van unir els dos nuclis formant l'actual Sanet i Negrals. En aquella època, els brots de [còlera](#) afectaven la població de manera recurrent i eren molts els que fugien de les grans ciutats. Aquell mateix any va arribar a la zona una senyora, anomenada Donya Dionisia Torres García de Navasqués, vídua del tinent coronel Antonio Barta Estébanez, procedent de [Saragossa](#) per a resguardar-se de l'epidèmia. Les autoritats de la zona, que no tenien instal·lacions apropiades per a acollir-la, van establir que la dona es mantingués en quarantena una cova propera. La senyora va ser en un principi assistida per la família Mut-Torres amb la qual mantenia algun parentiu, però va acabar per morir-hi el [6 de novembre](#) d'aquell mateix any. Al cap de poc també va morir el seu assistent, Pere Mut, i 18 persones més de la zona per la pandèmia. En record a aquells fets, a l'esmentada cova és coneguda en l'actualitat com a la Cova de la Senyora.[\[5\]](#)

Hi ha proves que indiquen que habitants del Sanet i Negrals van participar en les [revoltes del 1848](#), tal com indica l'ordre de crida i cerca contra José Gómez (Secretari del Sanet i Negrals).[\[6\]](#) Els [avalots](#) van ser importants a la província d'Alacant, i pretenien estendre els efectes de la revolució parisenca que va aconseguir enderrocar a [Lluís Felip](#) i instaurar la [Segona República](#) a França. La revolució de 1848, encara que pretenia posar fi al regnat d'[Isabel II](#) i canviar la situació política, reflectia també el descontentament popular conseqüència de la crisi aguditzada des de [1846](#).

En [1858](#) va prendre possessió el primer vicari de l'església de Santa Anna.

Monuments

Església Parroquial.

- La Senyoria.** Palauet dels Senyors de Merita, situat al nucli urbà.
- La Magnòlia.** Arbre centenari importat d'[Amèrica](#). D'alt interès botànic, es tracta d'una espècie anterior a l'aparició de les [abelles](#) i per això les seues flors es van desenvolupar perquè pogueren ser pol·linitzades per [escarabats](#). Com a conseqüència, tenen [carpels](#) durs per evitar el seu deteriorament. S'han trobat espècimens fossilitzats de *M. acuminata* amb 20 milions d'anys i s'han pogut identificar plantes pertanyents a la família de les [magnoliàcies](#) que daten de fa 95 milions d'anys. Com a curiositat, es tracta de l'arbre més gran de la [província d'Alacant](#).
- Plaça del Crist.** Plaça construïda per participació econòmica de tot el poble, que ofereix una vista panoràmica immillorable de la vall.

Beniarbeig

Geografia

Beniarbeig es troba a la fita entre la [Rectoria](#) i el [Marquesat de Dénia](#), al peu de la serra de [Segària](#) i creuat pel [riu Girona](#), que deixa la major part del poble al seu nord. El pont que creuava el riu era d'inicis del [segle xx](#) i es va enfonsar per la riuada del [12 d'octubre](#) del 2007.

Història

Beniarbeig era una antiga [alqueria](#) musulmana, que després de la conquesta pertangué al [comte de Sinarques](#). El [1535](#), la seua [parròquia](#) es desvinculà de la de [Dénia](#), junt amb les de [Beniomat](#) i [Benicadim](#),^[1] que acabaren despoblades, i esdevingué [rectoria](#) de [moriscos](#). El [1643](#), passà a jurisdicció del [marqués de Dénia](#). Al segle XVIII, una important crisi econòmica deixà la població en una xifra inferior a la que hi havia abans de l'[expulsió dels moriscos](#) del [1609](#). La crisi demogràfica continuà al principi del segle XX, en què hi hagué emigració cap a [França](#) i [Algèria](#). A mitjan segle XX, es rebé alguna immigració procedent d'[Andalusia](#).

El [12 d'octubre](#) del 2007 tingueren lloc les fortes pluges i el desbordament del [riu Girona](#) que destrossà l'antic pont. Fou el major creixement documentat del Girona. Més d'un any després, s'hi obrí un nou pont, d'estil modern i de metall. Les runes del pont antic s'han ressituat en un parc vora el riu, a poca distància de l'emplaçament original. També s'hi ha regenerat tota la flora i fauna -com ara cignes i ànecs- del riu, convertint-lo en un paratge natural important per a la comarca.

Monuments

Església de Sant Joan Baptista, barroca, del segle XVIII, és la seua ressenya patrimonial, a banda del nou ajuntament inaugurat recentment.

•**La finca Santonja**, casa senyorial situada a l'eixida oriental de la població.

Ondara

Geografia

El seu territori (10,3 km²) és pràcticament pla a excepció de la part de la [serra de Segària](#) (506 m) i es troba quasi en la seua totalitat conreat. Hi ha, com a paratges a visitar, el parc públic de la serra de Segària perfectament habilitat per a l'oci, la Font dels Tres Brols, l'Assut, xicoteta presa de pedra, d'origen musulmà que s'aprofita per al reg.

El terme inclou la pedania de [Pamis](#) situada a l'oest, aïllada d'Ondara per la nova variant de la carretera nacional [N-332](#), que transcorre de nord a sud entre els dos i disposa de tres entrades a la vila. Ondara es dividix en quatre parts pel [barranc de l'Alberca](#) i per l'antiga [N-332](#), actual avinguda de València, que entra a Ondara des del nord enmig de finques deixant el mercat del Prado, la plaça de

bous i la vila vella a l'est. Travessa el riu passant vora l'aulari de música i l'assut, abans d'arribar a l'eixida del poble i al polígon a l'extrem sud. La major part del poble queda a l'est de la carretera, que bifurca en direcció Dénia (avinguda de la Marina Alta) i al polígon industrial (avinguda Alacant).

Altres connexions viàries són la carretera comarcal [CV-725](#) que enllaça Dénia amb l'[AP-7](#), i que travessa el sud del terme. L'entrada a l'autopista se situa directament al sud-oest del polígon industrial.

Té un clima típicament mediterrani, amb hiverns suaus i estius calorosos, sent la temperatura mitjana anual de 18 °C.

Habitants 7076

Història

Carta pobla d'Ondara, del 8 d'agost de 1611. [Arxiu del Regne de València](#).

[Sanchis i Guarner](#) opina que el topònim Ondara prové d'Ondar, vocable [ibèric](#) que significa "arenal". Ja en el [Paleolític Mitjà](#) hi havia activitat humana com ho demostra la troballa feta en les coves del Colom i del Corb. La Cova Fosca acredita població en l'[Eneolític](#) i el pas dels ibers queda demostrat en un poblat a la [Serra de Segària](#). Els [romans](#) deixaren en les partides del Pla de la Font, Vinyals i Pujades una [necròpoli](#), algunes vil·les, làpides funeràries i mostres [ceràmiques](#).

Foren els [musulmans](#), que la conegueren com Madina Yundara,^[1] els que edificaren el [castell](#), i donaren empenta a l'[agricultura](#) mitjançant l'aprofitament de les aigües del [Barranc de l'Alberca](#). La vila fou destruïda durant la [crisi del Califat](#). En 1092 es produí la invasió dels [almoràvits](#). [Rodrigo Díaz de Vivar](#) ocupà i fortificà el castell en el seu assalt a l'[Emirat de Dàniyya](#).^[2]

[Jaume I](#) hi entrà el 6 de juny de 1244 i la donà a poblar a [Berenguer II de Palou](#), arquebisbe de [Barcelona](#), que ho feu amb cavallers catalans. L'any 1323 es donaren pel rei [Jaume el Just](#), població i terme, al seu fill Pere, infant d'Aragó. En 1472 la població [morisca](#) encara abasta vora el 80% i es dedica al cultiu de la pansa.

Durant les [Germanies](#) estigué del costat dels agermanats i fou testimoni d'importants enfrontaments, un dels quals comptà amb la presència de Vicent Peris, cap dels agermanats i, enfront, el marquès de Zenete, germà de Dídac Hurtado de Mendoza, virrei de [València](#). Des de mitjans del [segle](#) [xvi](#) pertanyé a la família Cardona, [marquesos de Guadalest](#), en 1574 obté parròquia pròpia. L'[expulsió dels moriscos](#) suposà l'afonament demogràfic i econòmic de la població, que passà de 1.000 a 200 habitants. La repoblació s'inicia a partir de 1611 amb l'arribada de gent d'arreu de la comarca i de les [Illes Balears](#). El segle és de recuperació econòmica i demogràfica a pesar de la negativa influència de la [pesta bubònica](#).

Així s'arriba a la [Guerra de Successió](#) en què Ondara es decanta pel bàndol [maulet](#), la qual cosa li costà, com a tantes altres de les nostres poblacions, ser cremada i saquejada per les tropes del Socarrat. En aquell temps abastà el títol de vila i passà el senyoriu als Mendoza i finalment als marquesos d'Ariza; el conreu de la [pansa](#) fou el motor del creixement urbanístic del segle XIX que es veié trencat amb l'epidèmia de [fil·loxera](#) que a principis del segle XX acabà amb l'economia local i

condemnà els ondarenys a l'emigració, sobretot cap a l'[Argentina](#) i [Algèria](#). En aquella època va ser significativa la presència del doctor català [Jaume Ferran i Clua](#), inventor de la [vacuna anti-colèrica](#), que aplicà a Ondara amb notable èxit.

Els [àrabs](#) fundaren el poble i la seua flaire continua viva en els carrers estrets i torts en què trobem els següents edificis:

- **Torre del Rellotge**: Únic vestigi del castell musulmà. Rehabilitada en [1994](#). Declarada BIC.
 - **Casa del Mayorazgo** o del Fortí: Sòlid palau fortificat que en l'actualitat es troba abandonat però en bon estat.
 - Palau d'Ondara: Pràcticament desaparegut, només s'endevinen alguns vestigis i tampoc no hi ha referències de la seua història.
 - Ajuntament: Antic convent de franciscans del [segle XVII](#) molt ben restaurat entre [1991-1995](#).
 - Convent: En realitat és l'església del convent que a hores d'ara allotja l'Ajuntament.
 - Font de la Carxofa: Construïda a finals del segle XIX, enterrada en la dècada dels setanta del segle passat i tornada a aixecar en [1983](#): Subministra l'aigua potable al poble.
 - Església de Santa Anna: [Segle XVI](#).
 - **Plaça de bous d'Ondara**: Inaugurada el [28 d'octubre](#) de [1901](#), destruïda en [1936](#) i rehabilitada en [1957](#).[\[11\]](#)
 - Capella dels sants Abdó i Senent: [Segles XVIII-XIX](#).
 - La Soledat.
 - Llavador municipal: [Segle XIX](#), situada a prop de l'assut.
 - La **Casa d'Albors**: finca sumptuosa però en estat de recuperació situada al nord-oest del terme.
-